

ÖREGKORI ÓSZINTESÉG

Maholnap ennyi meg ennyi leszek
nem írok számot nehogy végzetet
nem mondok végcélt csak amit elértem
ha íróasztalom ha karosszékem
ám visszakérdem vágyam igaz-e
hogy bódítson el a tények szesze
agyam eretnek felelete lázad
ropogtat emberlétnyi csigaházat

Esterházy Péter

HARMONIA CAELESTIS*

A falu lassabban, lustábban mozdult a forradalomra, ám azután a bosszúból ugyanúgy részt kapott, mintha lobogó, közepén kilyukasztott zászlókkal mámorosan ünnepelte volna azt, amit szorongva várt. Bár lehet, több történt, csak mi nem vettük észre. Édesapám 1959. február 9-én keltezett önéletrajzában ez áll: „Az ellenforradalom alatti magatartásomra vonatkozóan illetékes hatóságok ismételten kihallgattak és kivetnivalót nem találtak.”

Nem találtak kivetnivalót. Ismételten. Az anyjuk picsája.

Nem mozdultak a lakásból, anyám pityergett, azt sem tudta hirtelen, hol van, apám a rádión csüngött. Beállítottak a Vadászsanyi bácsiék, figyelmetlenül vigasztalták anyámat, és izgatottan kapacitálták apámat, hogy menjen, jöjjön, vegyen részt az ország sorsának alakításában, mely sors most dől el.

Apámban már láthatóan készen volt a válasz, nem, ellenkezőleg, neki ebben egyáltalán nem kell részt vennie, sőt, nem szabad, nem mintha nem értene tökéletesen egyet velem, ezt mondani még kevés is volna, nem, ez az ő forradalma is, amelyben azonban éppen az a gyönyörű, az a világszenzáció, hogy azok lázadtak föl, akik nevében történt az utóbbi évek egész borzalma, a nép, és ő ugyan, igaz, nem kérdezték, akarja-e, mostanra szintén nép lett, ebben a pillanatban is nép, most már ő mindig nép, ha tetszik, a nép fia (a nagypapa például sose lett a nép fia, ha akart, se tudott volna, de nem is akart), csak hogy ha ennek a helyzetnek érvényt szerezne, és részt kívánna venni a nép forradalmában, akkor ő azonnal gróffá vedlene vissza, főúrrá, levitézlett uralkodóosztálya, és az árnyékot vetne erre a nagy ügyre, Mindszenty is jobban tenné, ha csupán imádkoznék a forradalomért, jobban tenné, ha fönt, az égben tájékozódnék.

* A regény a 2000. évi könyvfesztiválra jelenik meg a Magvető kiadásában.

Sanyibácsiék – türelmetlenül – végighallgatták az elemzést, férfiasan megölelték apámat meg anyámat is, és elvágtattak a BMW-n. Hova lettek?

Egyébként a mi házuk előtt is ott állt már az emblemátikus vöröskeresztes teherautó. Apám föl sem nézett, úgy küldte el a sofőrt. Azután mondta csak azt, amit később a meccseken, egy-egy rossz átadásunk után, annyiszor hallhattunk süvölneni a látóról: Kinek? Hová? Miért? Egy kis változtatással mondta ezt akkor, azon a novemberi közönyös hajnalon, csak most halkan:

– Minek? Hová? Miért?

*

Azért mégis történhetett a faluban ez-az, mert az iskolában egyik napról a másikra megváltozott az osztályzás, megfordult, az egyes lett a legjobb, azaz ötös, ahogy még a háború előtt használták. A tanító néni fölírta a táblára: 1-es jeles, 2-es jó, 3-as közepes (a közepes, lám, nem változott! a közepes az mindig közepes, közepes), 4-es elégséges, 5-ös elégtelen.

De hiába, 5-ös elégtelen!, ezen csak röhögni bírtunk. Rajtam is röhögtünk, hö-hö, ötös tanuló!, és mutogattak rám, pedig én akkor már legalább kettő perce egyes tanuló voltam, csak rá kellett volna nézniük a táblára, és rá is néztek, de nem vették figyelembe, és nekik volt igazuk, a szavakat nem lehet így üptre cserélgetni. Szokni kell őket.

Én tényleg rémesen jó tanuló voltam, mindent megtanultam, azt hittem, erre való az iskola, már az általánosban is tanultam, ami tényleg nem szokás, még a testvéreim is lenéztek ezért, némileg a butaság jelének vették, pedig legföljebb a húgom okosabb, eszélyesebb, ő nulla tanulással lett kitűnő, amire én valószínűleg nem lettem volna képes, valószínűleg, mert kipróbálni nem merem, nem jutott az eszembe, hogy a föl adott leckét ne végezzem el becsülettel.

Mindezen szenvedélyek és naivitások következtében gyakran kaptam ötöst, így közvetlen október 23-a után is, ötös ötöst, de amikor az ötös egyes lett, az egyszerűség kedvéért ezeket az ötösöket is törölték, nem írták át egyessé, így azok kárba veszttek.

November 4-én, vasárnap egész délután ezt orvosoltam Klotild néni segítségével. Tőlük béreltük a lakást; a Varga bácsit illetően egy mondat maradt meg: ő volt a szegkovácsok főnöke, de hogy ez mit jelent, azt már nem tudom. Klotild néni egy évben született Mamival, mégis öregasszonynak számított, hiányoztak a fogai, a műfogsort szégyellte, pöszézett, és alig merte kinyitni a száját. Hozzá fordultam, mert most Mamihoz nem lehetett, napok óta hallgatott, szótlanul tette elénk az ételt, aztán ruhástul befeküdt az ágyba. Vigasztalni sem lehetett, nem is mertük. Papi néha mellé ült, de ő se szólt semmit.

Az ember három ötösért kapott egy nagy ötöst, egy papundeكليötöst, egy papundeكليdarab, amelyre a tanító néni valami varázsos bíborszínű tollal egy ötöst rajzolt. És én úgy döntöttem, hogy a világ rendjét úgy lehet visszaállítani, ha csinállok, csinálunk, csináltak egy papundeكليegyest a gajdeszre ment ötösökért cserébe. Klotild néni nek az azt mondtam, elveszett. Szép bíborszínt kevercselt. A végén megsimogatta a fejem, és lágyan a Móra-elbeszélés címét mondta:

– Pétör, a család.

Másnap vittem volna be a művet, a történelmi tények ismeretében, mondhatni, nem *a tempo*. Szerencsére az ötös bíbor egyes nem ért be az iskolába, mire beért volna, már rég egyes egyes lett volna, meglehet, bíbornak bíbor.

*

Hajnalban baromi dörömbölésre riadtunk.

Télen Papi hatkor kel, ő gyűjt be a két vaskályhába (kokszt és tojásbrikett), látjuk félálomban, ahogy kabát nélkül, fölhajtott gallérral, mintha könnyű tavasz volna, fejébe súlyos kucsma húzva, szájában lüktetőn parázsló cigarettával röpül át a szobán. (Nekünk is volt kucsmánk, az öcsémnek barna, puha bolyhos, szerette, az enyimet nem lehetett úgy fogdosni, meg nem is szerettem hordani, viszkedett a fejem tőle.)

– Aludjatok, kutyák – murrán oda, ha mocorgást észlel.

Sose csinálja meg előre, nem készíti be este a gyűjtőt, reggel vagdossa föl. Nagy tudomány. Fél kézzel a tövénél fogja a baltát, farigcsál vele, mint egy bicskával. Mintha durva, meszes pemzlivel akvarellt kéne. Néhány hasítás után a fahasáb már nem áll meg magában, ekkor az ember ügyes, okos, mindentudó apácskája baljával kiegyensúlyozza a fát, hopp, elengedi, s abban a pillanatnyi örökkévalóságban csap oda csuklóból, apró lendületből, határozottan. Még később már nincsen kicsi örökkévalóság sem, vagy a bal kéz mutatóujja tartja ki a fát, ekkor még kisebb távról lehet lesújtani, vagy alulról markol a bal, ekkor szabadabb az ütés, vigyázni arra kell, hogy túl ne szaladjon a fejsze.

Mami fél hétkor kel (nyáron hatkor), mi meg hétkor, a készre, a melegre, a reggelire. Ha majd én apa leszek, én is fogok gyűjtőt vágni, akkor, amikor még mindenki aluszik, szuszog a ház, én csinálom a meleget, nem is tudják, csak ott lesz egyszerre a meleg. (Néhány évre rá megjelent az előre gyártott Tüker-alágyújtós, aztán bevezették a gázt. Reggel meleg *van.*)

Mintha fejszével hasogatnák az ajtókat.

– Kinyitni! Kinyitni!

Mintha hatalmas, gonosz angyalok akarnának belőlünk Tüker-alágyújtót csinálni. Papi pizsamában botorkál kifelé, haja ezerfelé mered, reggel mindig ilyen, de mi csak vasárnap szoktuk látni, ma hétfő van (ein Struwelpeter, mondtuk később, no, no, mondta ő a későbbnél kicsit később), kétoldalt fölfelé áll, mintha szárnyak volnának, hátul az igazi összevissza, szalmakazal, párnazilált, elől meg, ez a leghihetlenebb, lóg bele a homlokába, mintha előre volna fésülve, hülyegyerek-frizura vagy egy római császáré. Észreveszi, hogy figyeljük, megtorpan.

– Kinyitni vagy betörjük!

– Ne féljete, kutyák!

– Nem félünk, édesapám! – kiáltjuk kórusban, mert hirtelen csak őt látjuk, ezt a muris, nevetséges, álmos római császárt a csúszkáló pizsamában, csak őt, semmi mást, mért félnénk akkor bármitől is. Harciasan meredünk rá, biztatón, ha mi nem félünk, ő se féljen! Ekkor, az egyre fenyegetőbb zaj közepette hozzánk lép (nincs a világon még egy ember, Mamit is beleértve, aki ezt meg merte, tudta volna tenni, aki tudott volna erre így időt teremteni, minden épeszű ember rohant volna az ajtóhoz), megérint minket, engem az orcámon, öcsémet a hajánál, majd számunkra váratlanul, röviden fölnevet.

– Ja, hogy nem is féltek?! Azért az is túlzás.

Mint a filmekben, úgy özönlenek be a katonák. Nyilván tanulhatták, miként kell a veszéyesen ellenséges gyerek- és hálószobákat elfoglalni, fürgén, gyakorlottan ugrálnak ide-oda, lapulnak a falhoz, fedezik az előretörőt. Nagy hatást tesz ránk, rám meg az öcsémre, tátott szájjal figyeljük ezt a trappot, így midőn végeztek a dolgukkal, és láthatóan vér s áldozat nélkül elfoglalták a lakásunkat, és másodpercek alatt!, maguk alá gyűrték az ellent, mi ketten tapsolni kezdünk, anyánk rögvest odalép, fázósan összehúzza magán a köpenyét, mintha elkapta volna a saját grabancát, fejünkre sóz.

– Csönd, te!

Papí az ajtó mellett áll, ilyennek még nem láttuk az arcát, sápadt, kimerült, esnek le róla a vonalak, mintha ott se volna, mintha csupán bérelné az arcát. A horti estében, az ámbiton, a királyi arca, az lehetett ilyen, de ez még annál is sötétebb, árnyékosabb. Ám ahogy az özönlést követően kidugja a fejét az ajtón, kikukucskál, az majdnem vídám, vagy ha rémült, akkor rémület egy vígjátékból.

A katonák után, mint aki lemaradt, ügyetlen civil, szemüveges, szőke fiatalember lép be, olyan, akár egy tanár, csak kedvesebb, lágyabb. Még mindig a vígjátékból, megkocogtatja apám vállát, aki még mindig hajol kifelé kémlelve.

– A ház körbe van fogva – mondja magyarázólag, mintha Papi ezt ellenőrizte volna, vagy a menekülés lehetőségeit fürkészné. Apánk fölegyenesedik.

– Nagyon helyes – bólint –, csak így tovább. – Sokszor mondja ezt, valami viccnek a csattanója.

– Matikám, vigyázz magadra – suttogja Mami, de csak mi, Papi nem, halljuk ezt a szerelmi vallomást (és soha, se előtte, se utána, semelyikőjüktől nem hallottunk szerelmi vallomást).

A fiatalember megütkezve, majd szánalommal néz apánkra, halkan mondja, nem hivatalosan:

– Ne tessék félni, nem kell félni, minden házat átvizsgálják az orosz elvtársak. Ellenforradalmárokat keresnek a faluban.

– Nagyon helyes – bólogat ismét apám.

– Sto? Sto? – kapja föl a fejét az egyik orosz, ő a főnök, noha egyforma mind, s mind fiatal, de ez látszik rajta. Eddig kizárólag az egyenruháikat meg a fegyverüket vettük észre, az arcukat nem. Most öcsém döbbenetesen felsóhajt:

– Mami, ezek kínaiak.

– Sto? Sto? – fordul felénk a főnök.

Anyám rázza a fejét, nagyon rázza, abba se fogja tudni hagyni, hogy semmi, nincs semmi, senki nem mondott semmit, senki nem gondol semmit, mi nem vagyunk itt, mi sehol sem vagyunk, tessék csak nyugodtan dolgozni, tevékenykedni, körbenézni, mi addig becsukjuk a szemünket.

Ki kell szállnunk az ágyból, állunk anyánk, apánk mellett, mint a tornasorban. Az öcsém nem fél, de azért mondom neki, hogy ne féljen, mert szobában nem szokás kivégzést tartani.

– Sto? Sto?

Ezt már értem, válaszolok is, mondom, azt mondtam az öcsémnek, mert ő az öcsém, hogy ne féljen, mert olyan nincs, hogy szobakivégzés, és ránézek a szemüvegesre, hogy fordítsa, aki váratlanul valóban fordítani kezd. A főnök elneveti magát, majd mond valamit, ezt már nevetés nélkül.

– Van-e a házban elrejtett fegyver? – fordítja a fordítóm.

– Nincs – így apám azonnal.

– Van – így öcsém azonnal.

Ezt valamiért nem kell lefordítani, mindenki megérti, a katonák vezényszó nélkül ránk emelik fegyverüket. Lehetséges, hogy rosszul vagyok informálva, és mégis létezik szobakivégzés? Lehetséges, hogy kivégzőosztag bárhol fölállítható? A kínaiak láthatóan rettegnek az öcsémtől. Most csak édesapánk nem retteg, ő dühöng, mozog a pofacsont.

– Így szuda – szól komolyan a parancsnok.

Az igyi szudára Mami megborzong, és azonnal átölel minket. Most mi hárman fé-
lünk.

– Ne féljen, asszonyom, csupán rutinellenőrzés, nincs semmi probléma – mondja a
tolmács. Hazudik. És ő is fél. Ez rendes tőle.

– Igyi szuda – ismétli meg a kínai.

– Nem! Sehová nem megy! – sikít föl anyám, pont a fülembe. Ölelget minket.

– Legalább ne fogják ránk a fegyvert – jegyzi meg Papi halkán. Ettől mindenki ide-
ges lesz. Nekünk is mindig azt mondja, hogy ha nagyon muszáj, játszhatunk puská-
val, de ne fogjuk egymásra.

– Emberre az ember nem fog puskát! – Ez valahogy úgy hallatszott, mint egy illem-
tani előírás. Este fogat mosunk, napközben nem fogunk fegyvert emberre.

– És ha a böszörmények megtámadják a hazát!? – szegezte a kérdést hűgunk
apánknak.

– Az más – válaszolta ő kedvetlenül.

Az öcsém szeret szerepelni, kibújik anyám hősies öleléséből, és elindul a kis szek-
rény felé, hűgunk, az örök rebellis, teljes torokból rázendít, a parancsnok int, az egyik
kínai, furcsa, lábujjhegyen követi a totyogó öcsémet, aki megáll a szekrény előtt.

– Itt van.

– Ki van itt? – kérdi idegesen a szemüveges.

– Kuss! – dörgi váratlanul a kínai, ezt már tudja magyarul. Öcsém megfordul, látom
a szemén, hogy most már szegény retteg, aztán gyorsan lehajol, a katona vele mozdul,
és előhúzza az én dugópuskámat. Az enyémet, a szemét. Ebben a pillanatban kap egy
pofont a katonától, pofonnál kevesebbet, csak úgy odalegyint egyet, egy taslit. Amire
a főnök nagyon szigorúan rászól. Ráordít. A tolmács föllélegez, majdnem kedélyesen
fordul apánk felé.

– Az orosz elvtársak roppantul tisztelik a gyermekeket.

– Helyes – bólint apám. És örömmel látom, hogy ami az öcsémet illeti, van egy ki-
csi különvéleménye.

– Sto? Sto?

– Gyétyi! Gyétyi!

– Da, da.

Az oroszok: összejárákálják a házat, a kertet (később az egész országot). Egy szál kí-
nai maradt a konyhában a biztonság végett. Anyánk etet minket, apánk nem eszik, a
pötyös teásbögrét szorongatja, áll a falnál. Mozog a pofacsont. Úgy áll ott, mint egy
napközis. Mami megkínálja vajás kenyérral a katonát.

– Vulevu egy kis hleb?

Kedves mozdulat, kásás, keserű hang. Mint akibe belecsíptek, fordul meg apánk.

– Eteti? Maga ezt itt eteti?

A kínai érti. Ezek egyre jobban beszélnek magyarul.

– Éhes – mondja anyánk továbbra is azon a fakó, elkeseredett hangon.

Ebben a pillanatban kintről géppisztolysorozat hallatszik. Az éhes kínaink azonnal
ránk emeli a fegyvert, miközben meglepetten nézi a kenyeret anyám kezében, s a fegy-
verrel noszogat, hogy álljunk megint az ágyak elé. (Nem kínai, ázsiai, javított ki
anyánk, de mi megnéztük a térképen, és Kína az Ázsia. Anyánk ezt fejcsóválva kény-
telen volt elfogadni. Hűgunk persze akadékoskodott, hogy Kína az Ázsia, de Ázsia az
nem Kína. Marhaság. Nem marhaság, minden kínai ázsiai, de nem minden ázsiai kí-
nai. Ezt nem értettük. Hát mindenki, aki most a szobában van, az ember, de nem min-

den ember van a szobában, például a Klotild néni, mert ő fönn van az emeleten, ezt se értitek? De, hazudtuk.)

Állunk az ágyak előtt.

Fogom az öcsém kezét, és fogadalmat teszek, hogy ezt soha nem fogom elfelejteni neki, ezt a meleg kis párnás kezcsekét, amelyet odanyújtott nekem, hogy foghassam. A tolmács érkezik lihegve, valamit mond a katonának, az röhögni kezd, *amúgy* kedves fiú, aztán nekünk magyarázza, hogy nincsen semmi, csak a kecskét lőtték le tévedésből.

– Nagyon helyes, csak így tovább – bólint apám.

Érzem az öcsém kezét kicsúszni az enyémből.

– A Gézát?!

Számon kérő hangja elcsuklik. Apám kéjesen bólint, anyám megsimogatja az öcsém fejét, jól simogatható, nagy, kerek feje van, de ő kirántja magát, s leszegett fejjel, ahogy olykor Géza is, nekirontva felökleli a szemüveget. A katona nem mozdul, nézi, röhög.

Néhány napja már Papi nem ment munkába, átbiciklizett Pomázra, aztán dolgavégezetlen vissza („gróf, szünetel a proletárdiktatúra”), én viszont mehettem iskolába. Megyek. A kertkapuban megállítanak a katonák. Magyarok. Mutassam a táskám. Mutatom, igyekszem nem szemtelenkedni, itt hamar kaphat az ember tévedésből egy pofont. Vagy mint szegény és nagyon büdös Géza, egy sorozatot. De azért mégis fölényeskedve mutogatom a könyveim, füzeteim.

– Ez mi? – kérdi a katona, aki még Papinál is magasabb, pedig az nem szokás, és akár egy vámos, gyanakodva kézbe veszi a papundeckliegyesemet, a bíbor ötös egyeseemet, a Klotild-változatot. Mintha minden rá volna írva arra a darab keménypapírra, elvörösödöm. A katona bizalmatlanul pillant alá, én tüstént magyarázni kezdek, hogy ez egy ötös, egy nagy ötös, mert három kis ötös az egy nagy ötös, és mivel nekem a három kis ötös...

– Álljál már le, kisöcsi. Nyugi. Nem bántom én az ötösödet. Nekem is van egy ekora kölköm. Nédda – és fölemeli a papundecklit, mosolyog, mint egy Rodolfo, rajtam akarja jóvátenni, amit a hülye fiacskája ellen vétett, s valóban, hogy nézzem csak meg, ez a legkevésbé sem ötös, hanem egyes, egy száлка, egy fa, egy karó (de tudod!), és akkor ő most ezt, mert egy katona bizonyos helyzetekben azt is megteheti, amit egy apa nem, akkor ő most ezt megsemmisíti, vagyis szétszakítja, íme.

– Jaj! – sikítok, eszembe jut az a sok aprómunka, ami kellenek egy csaláshoz, az elszánás, a figyelem, a lelemény, az összjáték, a szín, a kanyarok a kisollóval... Késő.

A katona és apa elunja, elun engem. De azért még leveteti a cipőmet, hogy mit viszek benne. Csak a lábamat találjuk. Int, tűnés, majd utánam susogja:

– Kis fasz.

Ettől valamiért megijedek, futásnak eredek, lesek vissza, nem ér-e utol, nem ér-e utol a két szó; mintha kilőtt golyó elől futnék. Tehát vagy álmodom, vagy mindjárt meghalok.

Ez utóbbi következett be.